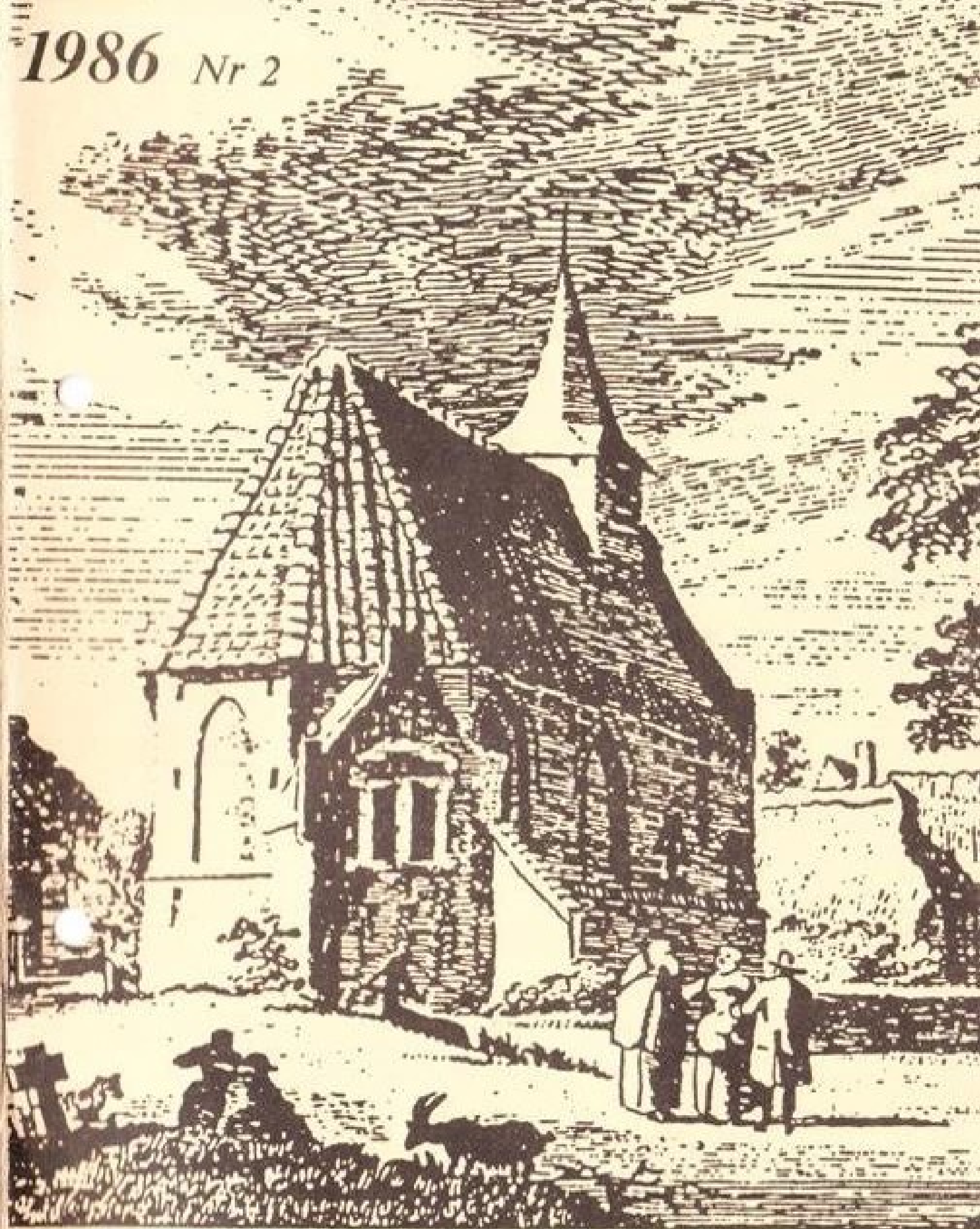

1986 Nr 2

Historische Kring *Hogd*
Duiven – Groessen – Loo

Colofon

Het tijdschrift is het verenigingsblad van de Historische Kring Duiven Groessen Loo en verschijnt drie keer per jaar.

Artikelen mogen alleen worden overgenomen na schriftelijke toestemming van de auteur en onder bronvermelding.

Abonnementsprijs f 7,50 per jaar, bij vooruitbetaling te voldoen op bovenstaande bank- of girorekening, voor leden gratis.

Losse nummers f3,00

Het lidmaatschap van de Historische Kring kost f 20,- per jaar, over te maken op postgiro nr. 49.23.697 of Rabobank nr. 31.54.07.484 t.n.v. Historische Kring Duiven Groessen Loo.

Secretariaat Historische Kring:

Dhr. A.Th.J. Boss
van Dorth tot Medlerstraat 5
6921 AT Duiven.
Telefoon 08367- 1202

Redactieleden:

R.M. Gerritsen
W.F.W.M. van Heugten
Th.M.J. Jonker

Redactieadres:

R.M. Gerritsen
Kennedystraat 4a
6921 CW Duiven.
Telefoon: 08367-3743

ISSN: 0168- 9460

Omslag

Kapel te Loo in 1742, gravure van Paul Liender in Het verheerlijkt Kleefsland (Amsterdam 1762) naar een tekening van Jan de Beijer.

De Groessense monstrans van de Kalkarse edelsmid Rabanus Raab

De Groessense St. Andreaskerk heeft een bijzonder rijke kerkschat. Naast de diverse laatgotische beelden en de romaanse doopvont bezit de kerk ook een bijzonder fraaie barokke monstrans.

Wie iets naders over deze monstrans wil weten komt al spoedig uit bij de korte omschrijving (in het boek "De Nederlandse Monumenten van Geschiedenis en Kunst, deel III Gelderland, kartier van Zutphen" (1). Daarin is sprake van een verguld zilveren monstrans met getorste kolommetjes, drijfwerk met gegoten beeldjes, XVII (= 17e eeuw), hoog 66 cm. Merken: Schild met twee St. Andrieskruisen en daaronder de letter J, en stempel met de letters RR.

In eerste instantie zullen we ons concentreren op de merken, die onder in de rand van de monstransvoet zijn geslagen. We blijken hier te maken te hebben met het waarborgteken van de stad Kalkar zoals dat na plm. 1700 in gebruik was. Dit vertoont drie torentjes en een hartschild. Het tweede stempel, hierboven ten onrechte gelezen als de letter J, is in werkelijkheid een sterk afgesleten en daardoor onleesbaar zgn. waardijnsstempel (2). Het stempel met de letters RR blijkt interessanter: het is het meesterteken van de Kalkarse edelsmid Rabanus Raab.

Rabanus Raab de Oudere (1654- plm. 1740)

Dat het meesterteken RR gebruikt werd door deze edelsmid was in de loop der tijd niemand meer bekend. De eer van de herontdekking van deze meester van de barokke edelsmeedkunst, zoals hij ook wel genoemd wordt, komt toe aan de Kalkarse stadsarchivaris Werner Kock. In de "Kalender für das Klever Land auf das Jahr

1967" publiceerde hij een artikel (3) waarin hij Rabanus Raab uit Kalkar naar voren haalde als de meester die schuilging achter de letters RR, die op vele kelken, cibories, monstransen en op schutterszilver in het Kleefse land te zien zijn.

Rabanus Raab werd in 1654 te Kalkar geboren. In 1682 of 83 vestigde hij zich als edelsmid in zijn geboortestad en huwde er Sophia Schoeninghs. In 1694 werd hij als keurmeester voor de Kalkarse waarborg beëdigd. Later was hij een tijdlang schepen van de stad Kalkar. Omstreeks 1740 moet hij gestorven zijn. Hij was actief als edelsmid van ongeveer 1678 tot 1730. In zijn werkplaats waren vier gezellen en drie leerlingen werkzaam.

Een kleinzoon, eveneens Rabanus Raab genoemd, volgde zijn grootvader in het edelsmeedvak. Hij woonde en werkte in de tweede helft van de 18e eeuw in Boxmeer. Van hem zijn vele werken in Oost-Brabant en het aangrenzende Limburg en Gelderland bewaard gebleven.

a)

b)

c)

d)

- a) Waarborgteken van de stad Kalkar, in gebruik na 1700
- b) Meesterteken van Rabanus Raab zoals op de Groessense monstrans.
- c) Het sterk afgesleten waardijnsteken op de Groessense monstrans.
- d) Voorbeeld van een Kalkars waardijnsteken met het jaartal 1711.

Beschrijving

De monstrans is in zilver gedreven en daarna verguld. De hoogte is 66 cm. Het gewicht bedraagt volgens een inventarislijst uit 1863 vijf pond en vier en een half ons (4).

De monstrans is een zgn. retabelmonstrans waarin nog duidelijk de kenmerken van de gotische torenmonstransen zijn te herkennen. Boven de ovale voet, met engelenkopjes en bladwerk versierd, en de nodus bevindt zich een cilindervormig expositorium (= plaats waar de geconsacreerde hostie wordt geplaatst). Aan de voet van dit expositorium, voor in het midden, heeft Maria met het kindje Jezus een plaats. Aan weerszijden van het expositorium bevinden zich telkens drie getordeerde kolommen (zuilen), aan de buitenzijde versierd met engeltjes, die links een korenaar en rechts druiven (?) dragen.

Bovenop de zuilen staat links St. Andreas, het bekende kruis voor zich houdend, en rechts St. Willibrordus. Deze heeft als attributen de kerk op zijn linkerhand en aan zijn voeten enkele kruiken. De bisschopsstaf, die op de foto in [1] te zien is ontbreekt thans. Onder de afsluitende kroon met de pelikaan, die haar jongen voedt, en het kruis, is God de Vader afgebeeld met de wereldbol; onder hem tussen twee engeltjes de duif, symbool van de H. Geest. Hieromheen staan op gelijke hoogte met St. Andreas en St. Willibrordus de vier evangelisten: links Lukas en Mattheus, rechts Markus en Johannes.

Datering

Wanneer deze monstrans is gemaakt is onbekend. Noch in het Groessense kerkarchief noch in het archief van Kalkar is daarover iets te vinden (5). Toch is het mogelijk om aan de hand van de merkjes en een stijlvergelijking iets

Groessense monstrans (foto W. van Heugten, Duiven)

naders te zeggen over de periode waarin deze monstrans moet zijn vervaardigd.

Letten we op het waarborgstempel met het stadswapen van Kalkar, dan blijkt dat het op een werkstuk uit 1691 niet en op een werkstuk uit 1702 wel gebruikt is (6). Vermoedelijk is het stempel in 1694 in gebruik genomen toen keurvorst Frederik III van Pruisen een edict had uitgevaardigd om overal in het land keurmeesters aan te stellen, die het gehalte aan goud en zilver moesten controleren in werkstukken, die als zodanig werden verkocht (3).

Stilistisch past de Groessense monstrans bij gelijksoortige te Altkalkar (1678), Donsbruggen bij Kleef (1684) en Hönnepel (1702) (7). Deze monstransen hebben een cylindervormig expositorium en een symmetrische opbouw die typisch is voor de zgn. retabelmonstransen. Ook staan op deze vier monstransen beeldjes van de parochiepatroons: St. Andreas op die van Groessen. St. Lambertus op die van Donsbruggen en St. Reginflidis op die van Hönnepel. Op die uit Altkalkar staat St. Nicolaas, kerkpatroon van Kalkar.

De volgende monstrans, die van Rabanus Raab bekend is, is die van Hülm bij Goch uit 1714. Dit is echter een zgn. stralenmonstrans en ook alle latere monstransen van Rabanus Raab blijken van dit type. Dit leidt ertoe dat we mogen aannemen dat de Groessense monstrans tussen 1691/94 en 1714 moet zijn ontstaan.

De frappante overeenkomst echter tussen de Groessense en Hönnepelse monstrans voor wat de bovenbouw betreft (de Altkalkarse en Donsbruggense monstransen hebben daar een zgn. lantaarn met Maria terwijl die van Groessen en Hönnepel daar een regerende God de Vader hebben, gezeten onder de voedende pelikaan) betekent dat deze monstransen mogelijk in dezelfde periode zijn ontstaan. Daar de Hönnepelse gedateerd is in 1702 (8), ligt het

voor de hand de Groessense ook in de eerste jaren van de 18e eeuw te dateren.

Groessense kerk bestolen

Een laatste mogelijkheid om iets over het jaar van vervaardiging van de monstrans te kunnen zeggen is te onderzoeken of er een bepaalde aanleiding in Groessen was om een monstrans te laten maken. De monstrans zou bij een of andere gelegenheid geschonken kunnen zijn, zoals dat bij de Hönnepele het geval is. Helaas ontbreekt een lijst van schenkingen aan de Groessense kerk over die periode, zodat daar geen uitsluitsel over te geven is.

Een andere, zeer voor de hand liggende aanleiding vormt vervanging van de oude monstrans wegens slijtage, beschadiging of ... diefstal.

Op 4 juni 1700 (9) kochten een zekere Dr. Michael Wunder en zijn vrouw *drij straetjens om ofte langens de Cromme Vijfroeden* (9). Twee ervan had de koper reeds in pand en het derde straatje werd door de koster gepacht. Het geld was nodig tot 't ankopen van enig zilverwerk in de kerk tot groessen in plaats van 't kortelyncks ontstolene. De volgende Groessense gemeensluiden waren bij deze verkoop betrokken: Arndt Boerbohm, scholt Caspar Baltus, Albert Jöris, Alef Gerritzen, Wilhelm van Kerckhof, Melchert Boerbohm, Derck Stockman en Lubbert Willemsen. De verkoop geschiedde, zoals uitdrukkelijk is vermeld, met toestemming van de drost in de Lijmers.

Verder gegevens over deze kerkdiefstal en de mogelijke bestelling van kerkzilver in Kalkar ontbreken, zodat ook dit spoor doodloopt.

Besluit

Helaas zijn op dit moment geen rekeningen, brieven en andere archivalia meer voorhanden,

Groessense monstrans, detail met de apostel Andreas
(foto W. van Heugten, Duiven)

die verder uitsluitsel kunnen geven wanneer de Groessense kerk in het bezit kwam van deze prachtige monstrans.

Al een kleine drie eeuwen maakt hij deel uit van de kerkschat en naar we mogen aannemen heeft men hem al die tijd tijdens de processies in Groessen meegevoerd. Hij hoort bij Groessen als de eeuwenoude kerk; dat dat nog lang zo mag blijven.

Wim van Heugten, Duiven

Bronnen en voetnoten.

- (1) E.H. Ter Kuile: De Nederlandse Monumenten van Geschiedenis en Kunst. Deel III Gelderland, tweede stuk: het kwartier van Zutphen, Den Haag, 1958, blz. 76
- (2) In Kalkar gebruikte men rond 1700 geen letterstempels om het jaar aan te duiden maar zgn. waardijnstekens. Deze tekens tonen een keper onder een kroontje waaromheen de cijfers van het betreffende jaartal staan gegroepeerd.
- (3) W.Kock: Goldschaiede des Barock; Rabanus Raab aus Kalkar; Kalender für das Klever Land auf das Jahr 1967, blz. 73 ff.
- (4) Huis Aerdt. Kerkarchief Groessen invent. nr. 42.
- (5) Mededeling archivaris W.Kock, Kalkar, wat betreft het Kalkarse archief.
- (6) W. Scheffler: Goldschaiede Rheinland Westfalen, Berlijn, 1973, blz. 308 ff
- (7) Zie voor een omschrijving van deze monstransen: H.P. Hilger: Die Denkmäler des Rheinlandes, Kreis Kleve, Bd 1 en 3, Dusseldorp, 1967.
- (8) Behalve een inschrift dat het jaartal 1702 vermeldt, toont de Hönnepeelse monstrans het waardijnsteken van 1711.
- (9) Frans Staring, Zevenaar, wees me op deze transactie beschreven in: W. Zondervan: Excerpten Volontaire Protocollen Kleefse Enclaves. Zie ook: Rijksarchief Arnhem; Rechterlijke archieven voormalige Kleefse enclaves, invent. nr. 1857.

Dank aan pastor J. Huisman voor zijn welwillende medewerking bij het onderzoek.

Uit de krant van toen

Nu de viering van het 90-jarig bestaan van de schutterij 'ONDERLING GENOEGEN' nadert, wordt het tijd om aan de hand van kranteknipsels terug te kijken naar het gouden jubileum in 1946.

Onder de kop "De Duivensche Schutterij in het goud" wijdt de Liemers Lantaern een voorbeschouwing aan het feest.

"Vijftig jaar geleden werd te Duiven de bekende Schutterij 'ONDERLING GENOEGEN' opgericht op initiatief van dhr. W.A. Peters. Sedert 1 mei 1925 behoort de oprichter niet meer onder de levenden, doch zijn geest, zijn drang tot verbetering van het bestaande, zijn taaie vasthoudenheid waart in de gemeente Duiven nog overal rond, niet in het minst in de schutterij. (...) Voor hen, die in de schutterij niets anders zien dan wat soldatesk gedoe, (...) en die de diepe symbolische betekenis niet begrijpen van de handelingen der schutters, van 't zinrijke koningsritueel, van het vogelschieten, van de koningshulde, van de afkondiging der feestwet, etc., voor hen is de schutterij iets lachwekkends."

De "diepe symbolische betekenis" wordt niet nader uitgewerkt, de schrijver van het artikel daalt (m.i.) enigszins abrupt af naar het aardse door in een volgende alinea te benadrukken, dat het "de voornaamste taak (is) geweest van de schutterijen in onze Liemers om wat meer stijl te brengen in het vieren der jaarlijksche kermissen."

Zo ook in Duiven, want even verderop blijkt 'ONDERLING GENOEGEN', de Duivensche schutterij, in 1896 (te zijn) opgericht als veredelende factor in de jaarlijksche kermisviering."

Hoe het ook zij, het driedaagse programma loog er niet om.

Op zaterdag, 1 juni, in de ochtend feestelijkheden "op het terrein der R.K.Sportvereniging D.V.V.," en "een feestavond in de schutters-tent, op uitstekende wijze verzorgd door het Duivensch revuegezelschap 'La Paloma', o.l.v. den heer Braakman." (2).

's Zondags, om 7 en 10 uur kerkelijke plechtigheden, om 2 uur in de middag een grootse ontvangst van een achttal schutterijen, huldiging van de jubilerende vereniging en daarna concours. We slaan de uitgebreide, in jubeltonen geschreven beschrijvingen en de imposante uitslagenlijst over en kijken naar het weer.

"Ondanks de voor een schuttersfeest zoo uiterst beroerde weersomstandigheden is het geworden tot een feest van kleur en fleur, tot een manifestatie van Geldersche, van echt Liemersche traditie en folklore.(...) Zij hebben er wat voor over gehad, de stoere Liemersche schutters, want doornat kwamen de meeste 's avonds weer thuis." (3).

Kortom het was erg nat!

"Een zeer waardig slot werd aan den Zondag gegeven door het Zuid-Ned. Toneelgezelschap o.l.v. Pierre Balledux, dat 'Rond een half miljoen' opvoerde voor een eivolle zaal. Naar schatting waren er circa 1200 mensen aanwezig, die achter zowel als voor in de tent de dialogen geheel konden volgen, voorzover ze zelf geen oorzaak waren, dat er soms gedeelten waren die in de massa verloren gingen." (3).

Op 3 juni was het feest voor de jeugd. 's Middags werden de jongere "kinderen der schutters" onthaald op een mooie poppenkastvoorstelling, goocheltoeren en versnaperingen. (...) Voor de grooten 's avonds in den vorm van een gezellig schuttersbal." Het laatste stond "o.l.v. dhr. Magendans, conferencier," en de begeleiding "door de vrolijke toonen van orkest Polman" belooft "een intiem en gezellig bal." (1) Dat zal wel uitgekomen zijn,

want "de tent was weer tjokvol, maar wederom was dat geen bezwaar om echt gezellig te feesten." (3)

Het is jammer, dat geen enkele foto de opgetogen artikelen verluchtte.

Th.M.J.Jonker Duiven

- 1) Liemers Lantaern, ongedateerd;
- 2) Oost- Gelderlander, 8 juni 1946;
- 3) Liemers Lantaern, 8 juni 1946.

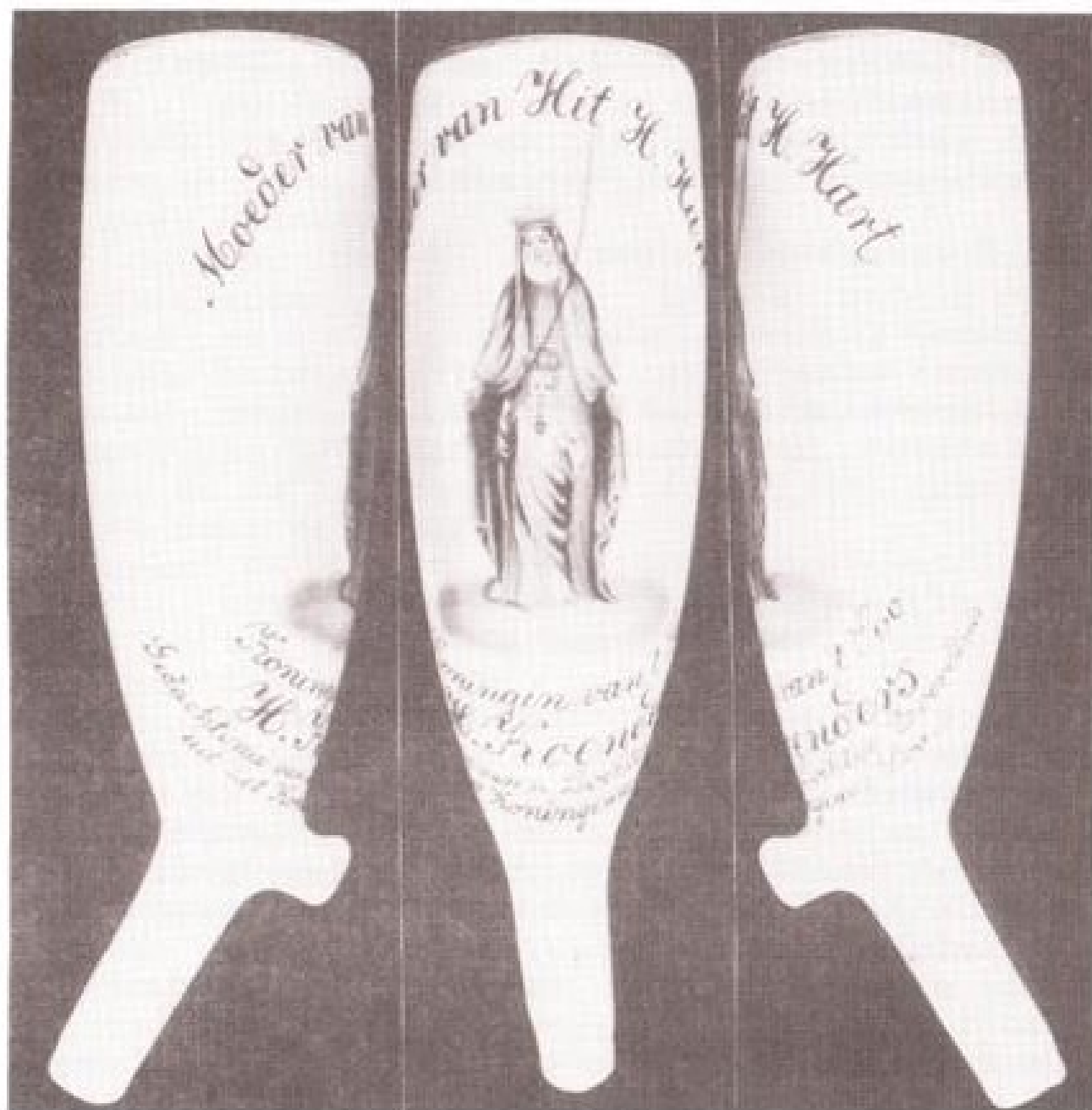
Een pijpekop als aandenken aan Loo

Witporseleinen pijpekoppen zoals er een is afgebeeld bij dit artikeltje, maakten deel uit van zogenaamde Duitse Pijpen, die zo'n halve eeuw geleden nog alom, ook in onze streek gerookt werden. De voorstellingen erop waren van uiteenlopende aard; herten vormden een geliefd motief.

Het afgebeelde stuk verdient de aandacht in dit tijdschrift vanwege de relatie met Loo.

De kop is weergegeven op ware grootte (lengte 12.5 cm) en van drie kanten. Een barst aan de voorzijde wijst op intensief gebruik, dat ook aan de binnenkant zijn sporen heeft achtergelaten.

Centraal staat Maria, voorgesteld op dezelfde wijze als in het beeld van Onze Lieve Vrouw van het Heilig Hart in de kerk te Loo, nu in de zuidelijke zijkapel, voor de restauratie in de oostelijke afsluiting van de noordelijke zijbeuk. Maria staat met uitgestrekte armen, terwijl het kind Jezus voor haar staat en met de rechterhand naar zijn moeder wijst. Het beeld is in meer kleuren geschilderd en vooral het rozerood en blauw van de kleren vallen op.

Dezelfde kleuren vindt men terug op de
pijpekop.

Boven de voorstelling staat in een boog, in
mooi lopend schrift, zwart met een gouden
randje: Moeder van Hit H. Hart. Onder de wolk
waarop Maria en Jesus staan, leest men,
eveneens in fraai schoonschrift, maar alleen
in zwart: Koningin van 't Loo. Daaronder volgt
een opdracht, in het hetzelfde lettertype en
in zwart met goud: H. Koenders; en dan alleen
in zwart: Gedachtinis van U Dochter Everdina

uit het Koninginne Loo. H.Koenders is de grootvader van moederszijde van Hent Bouwmeester (geboren 1900) te Loo, die het kleinood door de jaren heen met zorg bewaard heeft.

We hebben hier duidelijk te maken met een aandenken aan Loo uit de tijd dat dit dorp een bescheiden functie had als bedevaartsplaats. Gegevens over bedevaartsplaatsen van Onze Lieve Vrouw van het Heilig Hart: J.-J. Antier, *De Pelgrimage weer ontdekt* (Le Pelerinage retrouve), In het Nederlands vertaald, ingeleid en wat de Benelux betreft aangevuld door Th.G.A.Hendriksen, bisschop, Parijs 1979 (Nederlandse vertaling te bestellen: Nieuwe Gracht 22, 3512 LR Utrecht), pp. 393- 396.

De Missionarissen van het Heilig Hart hadden er in 1875 de verering van Onze Lieve Vrouw van het Heilig Hart op gang gebracht. Er kwamen processies uit de omgeving, die waarschijnlijk tot in de jaren twintig van deze eeuw hebben voortgeduurd. Aan de jaarlijkse processie die de parochianen van Loo zelf hielden op het Loofeest, is inmiddels ook een eind gekomen.

Toen er nog pelgrims van buiten kwamen, werden er kramen opgeslagen zoals in bedevaartsoorden gebruikelijk. In de jaren dertig kon men op het Loofeest nog wel oudere mensen horen opmerken dat de processie ook niet meer was wat ze geweest was, "met gin kroemken of niks". Het ligt voor de hand dat er in de kramen niet alleen etenswaar werd aangeboden, maar ook verschillend soorten devotionalia en souvenirs.

Nu is de pijpekop in kwestie geen gewoon souvenir, maar een stuk dat op bestelling gemaakt moet zijn. Als we ons dan afvragen waar dat gebeurd kan zijn, wordt interessant dat er in het opschrift "Hit" in plaats van "Het" staat, en "Gedachtinis" in plaats van "Gedachtenis". Bij productie in Nederland kan

men zich "U" in plaats van "Uw" wel voorstellen, maar de andere fouten wijzen op niet-Nederlands taalgebied, waar men de door Everdina Koenders opgegeven opdracht ten dele verkeerd heeft gelezen. We kunnen dan denken aan Duitsland- het gaat immers om een Duitse pijp- of aan Isoudun in Frankrijk, waar de Missionarissen van Het Heilig Hart vandaan kwamen en waar Maria onder dezelfde beeltenis vereerd werd.

Het is onwaarschijnlijk dat het procede dat gebruikt is om de beeltenis aan te brengen op de pijpekop, alleen in dit geval is toegepast. Het moet hier gaan om productie op groter schaal waarbij het plaatje ook gebruikt kan zijn op andere artikelen in porselein, bij voorbeeld kop en schotels. Het zou geen verbazing wekken als van dit soort artikelen wat ons land betreft ook een en ander bewaard gebleven was in en om Sittard, waar Onze Lieve Vrouw van het Heilig Hart onder dezelfde beeltenis vereerd wordt.

Een oude pijpekop, eens een kostbaar geschenk, nog steeds een dierbare herinnering, een zeldzaam overblijfsel uit de tijd dat Loo een bedevaartsoord was.

W.J.Th.Peters, Nijmegen

Werkgroep Boerderijen van de Historische Kring; doel en aanpak.

Pratend over monumenten wordt altijd wat plechtig gedacht aan bouwwerken uit voorbije tijden, die weinig te maken hebben met gebouwen waarmee we dagelijks werken. Monumenten kunnen echter alledaagse dingen zijn huizen, fabrieken, scholen en bruggen maar ook landschappen met weiden en akkers, rivieren en

bossen. Die bepalen immers het gezicht van een dorp, stad of landstreek. Jarenlang was de aandacht vooral gericht op kastelen, molens, woningen uit het verleden, raadhuizen, stadswallen enzovoort. Langzaam groeit nu ook de interesse voor (gewone monumenten:) oude buurten, dorps- en stadsgezichten, stukken natuur en gebouwen van bedrijf en techniek die iets vertellen over de manier waarop mensen ooit leefden en werkten.

Ook boerderijen zijn niet meer weg te denken in het Nederlandse landschap. Ze vormen een waardevol onderdeel van ons cultuurlandschap. Vele eeuwen lang werd vanuit de boerderijen het omringende land in cultuur gebracht, bewerkt en beheerd. Geen wonder dat er een duidelijke relatie is ontstaan tussen boerderijen en hun omgeving. Toch behoren de boerderijen tot de meest bedreigde monumenten die we hebben.

Dagelijks worden ze gesloopt, takelen ze af, of worden ondeskundig verbouwd. Ook in de gemeente Duiven, die altijd een sterk agrarisch karakter heeft gehad, is het van groot belang dat we ons inzetten voor het behoud van een aantal karakteristieke boerderijen.

Binnen de Historische Kring is dan ook een werkgroep "boerderijen" ontstaan die zich op het ogenblik bezig houdt met het inventariseren van alle oude boerderijen in Duiven, Loo en Groessen. Hiervoor worden inventarisatieformulieren van de Stichting Historisch Boerderij Onderzoek uit Arnhem gebruikt. Op deze standaardformulieren die door het hele land gebruikt worden staat een aantal kenmerken van de boerderij zoals ouderdom, bouwstijl, dakbedekking, erfindeling en relatie tot de omgeving. Deze inventarisatie is nodig om te weten te komen welke boerderijen eventueel voor behoud en zo mogelijk restauratie in aanmerking komen. Een bezoek van iemand van de werkgroep, die zo'n formulier invult betekent

in feite niet dat het bewuste gebouw onder monumentenzorg gaat vallen. Dat is iets waartoe pas een gemeentelijke monumentencommissie in samenspraak met de eigenaar kan besluiten. De gemeente gaat een grote rol spelen in het opstellen van een beleidsplan voor monumentenbehoud. Het gemeentebeleid dient gestalte te krijgen in een gemeentelijke monumentenverordening.

Een dergelijke verordening houdt in dat een gemeente een eigen monumentencommissie instelt, die het gemeentebestuur gevraagd of ongevraagd adviseert in alle zaken die betrekking hebben op historische bebouwing in die gemeenten. Allereerst zal die commissie tot taak hebben het opstellen van een lijst van door de gemeente te beschermen monumenten.

Op zo'n lijst zal voor de gemeente Duiven hopelijk ook een aantal boerderijen voorkomen. Voor we echter zover zijn zal er vooral veel tijd aan een brede voorlichting moeten worden besteed. Zowel naar het gemeentebestuur toe als naar de eigenaars van historische panden. De werkgroep "boerderijen" van de Historische Kring wil daar graag een bijdrage aan leveren.

R. Biermans- van Dongen, Duiven

Veldnamen (3)

Naast de inventarisatie van huidige, nog bekende veldnamen is een tweede aspect van het veldnamenonderzoek de registratie van oudere veldnamen d.m.v. archiefonderzoek.

De oudste groep van veldnamen komt namelijk voor in middeleeuwse bronnen, terwijl na de middeleeuwen bij de voortgezette ontginning en

verdeling van de grond het aantal veldnamen nog toeneemt.

Een voorbeeld van wat zo'n archiefonderzoek oplevert, is de speurtocht van G.Greven naar de herkomst en ouderdom van de naam "De Driegaarden" (jrg.1984,nr.1). Zo vond hij in het "Landtboeck" van het polderdistrict "Dry Garden" (1537) en op een kaart uit 1651 "De drij Garden".

Voorlopig zal de registratie van oude veldnamen slechts incidenteel geschieden; het vergt heel wat speurzin, kennis van oude handschriften en vooral veel tijd en geduld.

Een derde aspect van het veldnamenonderzoek, tenslotte, is de verklaring van veldnamen. Een wat hachelijke zaak overigens, want allerlei (mogelijke) vervormingen en de voor de hand liggende (kans op) anecdotische verklaringen moeten ons voorzichtig maken bij het trekken van conclusies. In dit opzicht is het archiefonderzoek weer een goed hulpmiddel.

Een voorbeeld: De *Aalburgen*, ten noorden van de Woerd (Duiven) tot aan de Kerkstraat, links begrensd door de Broekstraat.

Burgen kan afkomstig zijn van "bergen"; voor de hand ligt de gissing dat op de wat hoger gelegen grond in het Broek men relatief "geborgen" kon wonen indien het hoog water was. Met "AAL" weten we echter geen raad.

Dit komt op lossen schroeven te staan, als A.G. van Dalen in de Liemers Lantaern (serie van 4 artikelen, d.d.14-12, 21-12, 28-12-1962 en 4-1-1963) meedeelt, dat in oudere bronnen de naam *Aelbrechtslagen* voorkomt. *Aal* komt blijkbaar van *Aelbrecht*, maar wie was *Aelbrecht*? *Slagen* - dat is al bekend - zijn lange rechte stroken land, die in een periode van systematische verkaveling (tussen 1150-1300) onttrokken zijn aan de gemeenschappelijke grond. Maar hoe kan de verandering van *Aelbrechtslagen* naar *Aalburgen* verklaard

worden? Een antwoord roept altijd weer nieuwe vragen op.

Duidelijk is, dat hoe meer vergelijkingsmateriaal m.b.t. de schrijfwijze van een bepaalde veldnaam bekend is, de zekerheid over de verklaring groter kan zijn.

Eenzelfde onzekerheid geldt t.a.v. vrij recente veldnamen, die soms niet eens in documenten of op kaarten voorkomen en alleen (maar) mondeling overgeleverd zijn. Het bestaan en de mogelijke verklaring van zo'n recente veldnaam kan met grotere zekerheid vastgesteld worden als meer dan een informant dit bevestigd heeft. Dit doet geen afbreuk aan de waarde van een informant, elke veldnaam is welkom. Telefonische afspraken zijn ook mogelijk.

Th.M.J.Jonker, Duiven, tel. 2095
G.Greven

Land van Kleef

Als je geïnteresseerd bent in de streek, waarin je woont, ontdek je ook dat de grens met Duitsland een formele hindernis of een hinderlijke formaliteit is.

Vlak over die grens, namelijk, lees je op bijv. winkelpuien en op grafzerken dezelfde familienamen als je hier ziet, hoor je eenzelfde dialect (waarschijnlijk daar evenveel met Duits doorspekt als hier met Nederlands), zie je aan oude gebouwen en aan kunstobjecten in musea dat er verwantschap bestaat met wat je hier ziet.

Kortom je merkt dat deze zijde met allerlei draadjes vastzit aan gene zijde van de grens.

Dan krijg je op een goede dag een boek in handen, dat die "eigen" ervaringen bevestigt en verklaart, dat je het gevoel geeft "zo had ik het ook willen uitzoeken en opschrijven". Je kunt dan twee kanten op. Jaloers zijn, omdat je het zelf niet hebt bedacht, of het gewoon fijn vinden dat het er is.

Ik vind het gewoon fijn, dat het boek LAND VAN KLEEF van de broers Wim en Wiro van Heugten er is.

Deze "gids door de geschiedenis, kunst, cultuur en taal van het land aan de Duitse Nederrijn", zoals de ondertitel luidt, is een plezierig en zeer informatief lees- en kijkboek, maar geeft ook wandel- en fietstips.

De draadjes tussen deze en gene zijde blijken dan niet toevallig te zijn, maar een boeiend patroon van oude, historische, economische en culturele banden te vormen. En als u van wandelen en fietsen houdt dan is met deze gids in/bij de hand zelfs die hinderlijke, formele grens een overkomenlijke kleinigheid.

Th.M.J. Jonker Duiven

Nav. Wim en Wiro van Heugten: Land van Kleef, gids door de geschiedenis, kunst, cultuur en taal van het land aan de Duitse Nederrijn. Uitgave: Zannekin, Ieper/Mijdrecht. Prijs 29,50

Leuven bij Groessen en Rinderen in de karolinische tijd.

In de bekende acte van het jaar 838 duiken de namen op: Thufino, Grusno, Alatinge en Westerhesi. In de eerste twee herkennen we gemakkelijk Duiven en Groessen. De naam Alatinge blijkt een vroege vorm te zijn van Eltingen. Wat we onder Westerhesi moeten vatten is onbekend. Misschien is het een hofstede onder Groessen of Duiven geweest. Ook zoekt men deze plaats wel in de buurt van Emmerik. Maar behalve deze vier plaatsen en/of hofsteden, zullen in deze vroege tijden hier wel meer hofsteden bestaan hebben.

In een recent boek over de vroegste geschiedenis van Rinderen (Rindern tussen Kleef en Millingen aan de Rijn), geschreven door de oud-archivaris van Kleef, Dr. Friedrich Gorissen, duiken evenwel de namen op: *Lopene* en *Lofenick* (*villa Lofenick trans Renum* = de hoeve Lofenick aan de andere kant van de Rijn).

Ongetwijfeld slaan deze beide namen op het gehucht Leuven onder Groessen. De namen maken, o.a. met Sivenar (= Zevenaar) deel uit van een uitvoerige lijst van plaatsen die in de 12e eeuw cijsplichtig waren aan Rinderen.

Uit de studie van Dr. Gorissen blijkt dat deze lijst grosso modo overeenkomt met de schenkingen in de 8e eeuw gedaan aan een kloostergemeenschap te Rinderen. Willibrordus was daar de "custos" (=bedienaar) en abt. Dit klooster schijnt zelfstandig geweest te zijn en heeft vermoedelijk na de dood van Willibrordus in

739 nog een aantal jaren bestaan. Pas in de tweede helft van de 8e eeuw werd het opgeheven. Dr. Gorissen toont in zijn boek aan, dat de bovengenoemde lijst een afspiegeling is van het Rinderse kloosterbezit uit de 8e eeuw. Vermoedelijk was het groter en is gedeeltelijk verloren gegaan in de roerige Noormannentijd (9e en 10e eeuw). De auteur baseert zijn conclusies op onderzoek in de oude archieven van Echternach. Archieven die naar zijn idee nog veel te weinig geraadpleegd worden en veel meer inlichtingen kunnen verschaffen over de vroege, karolingische tijd.

Wim van Heugten, Duiven

Nav. Friedrich Gorissen: Frühgeschichte Rindern, Band 1, 1985.

Uitgave Heimatverein Rindern Arenacum ev. De uitgave werd verzorgd door Verlag für Kultur und Technik, Kleef.

ISBN 3-924637-04-0

V e r e n i g i n g s n i e u w s

Jaarvergadering

Op woensdag 4 juni a.s. wordt de Jaarvergadering van de Historische Kring Duiven Groessen Loo gehouden in het Bejaardenhuis Thuvine aan de van Dorth tot Medlerstraat te Duiven. Aanvang 20.00 uur.

Na de officiële vergadering zal drs. P. van Wijk, directeur van de Stichting Historisch Boerderijonderzoek te Arnhem een dialezing houden over boerderijen. Aan de orde zullen komen o.a. de verschillende types, de geschiedenis en ontwikkeling en wat er nog over is.

Monumentenbeleid in de Gemeente Duiven.

De Historische Kring wil niet alleen bezig zijn met en belangstelling wekken voor de geschiedenis van de dorpen Duiven, Groessen en Loo, maar zich ook inzetten voor het behoud van typische monumenten, landschappen en dorpsgezichten in de gemeente.

Ten aanzien van het laatste beseft de Historische Kring, dat het onmogelijk is om alles, wat interessant en belangrijk is, voor de toekomst te bewaren. Gekozen is voor een realistische benadering, waarin dergelijke zaken in overleg met de betrokkenen en de gemeente geregeld zouden moeten worden.

Op 4 maart 1986 werd door het gemeentebestuur van Duiven het zgn. Hartplan geïntroduceerd. Zoals wellicht bekend heeft dit plan nogal wat stof doen opwaaien. Het "Hartplan", zoals het destijds gepresenteerd werd, omvatte een aantal rigoreuze veranderingen in het centrum van Duiven. Enkele panden met historische / monumentale waarde, zoals het Gemeentehuis en "Regina Pacis", zouden geheel of gedeeltelijk gesloopt moeten worden. Ook de Historische Kring heeft haar bezwaren tegen deze plannen bekend gemaakt.

Deze panden in het centrum van Duiven zijn echter niet de enige, die in dit opzicht onze aandacht verdienen. Daarom beijvert de Historische Kring zich om samen met het gemeentebestuur een monumentenverordening tot stand te brengen, die met een nog vast te stellen monumentenlijst een gemeentelijk monumentenbeleid operationeel moet maken.

Op 25 maart 1986 is door het College van B & W een werkgroep geïnstalleerd die deze monumentenverordening dient voor te bereiden. In deze werkgroep zitten behalve drie ambtenaren ook drie leden van de Historische Kring.

De bedoeling is o.a. dat binnen ongeveer drie maanden de bedoelde verordening aan de Gemeenteraad kan worden voorgelegd.

R.M.Gerritsen, voorzitter.

Prijsvraag: Een naam voor ons tijdschrift

(Regelmatige lezers van dit tijdschrift zijn niet vertrouwd met redactionele bijdragen. In de eerste uitgave (jrg. 1984) heeft de redactie zichzelf op pagina 1 de ruimte gegeven voor een soort credo waarna vijf uitgaven volgden zonder enig redactioneel schrijven.

Wij vinden dat het ook zo hoort.

Dat er nu wordt afgeweken van deze gewoonte, heeft te maken met een al lang binnen de redactie levende gedachte "HOE NOEMEN WE HET TIJDSCHRIFT?".

Maar blijkbaar ook buiten de redactie leeft die gedachte want in een bespreking van nr.1, jrg. 1986, schrijft de LIEMERS VIZIER van 19 maart 1986: "Het tijdschrift van de Historische Kring, dat wonderwel nog steeds geen naam heeft, voorziet duidelijk in een behoefte. Uit de afgelopen twee jaargangen werd duidelijk, dat de historie van Duiven, Groessen en Loo interessant en 'publiceerbaar' is." Overeenkomstige periodieken heten bijv. in Huissen "MEDEDELINGEN" en in Westervoort "BIJ DE TIJD". Een blad, dat tegen de 100 abonnees telt, mag met recht een naam op de omslag voeren, zodat we af zijn van omslachtige omschrijvingen als "het tijdschrift van de Historische Kring, enzovoort..."

Wij roepen u op een naam te bedenken, die past bij de inhoud van dit tijdschrift. De naam moet niet alleen betrekking hebben op Duiven

of Groessen of Loo, maar op de gemeente als geheel.

Namen kunnen worden ingestuurd aan de redactie, Kennedystraat 4a, 6921 CW Duiven. Enige toelichting waarom u die naam voorstelt wordt zeer op prijs gesteld. Sluitingsdatum: 30 juni 1986. De redactie zal als jury fungeren. Prijs voor de beste inzending, die met ingang van 1987 de omslag zal sieren, is een gratis jaarlidmaatschap en het boek Land van Kleef (zie de bespreking op blz. 43), gesignd door de beide auteurs.

De redactie

Inhoudsopgave

Jaargang 3 (1986), nummer 2, juni 1986

Wim van Heugten :

De Groessense monstrans van de
Kalkarse edelsmid Rabanus Raab. 25

Th.J.M.Jonker :

Uit de krant van toen 33

W.J.Th.Peters :

Een pijpekop als aandenken aan Loo 35

R.Biermans-van Dongen :

Werkgroep Boerderijen van de
Historische Kring; doel en aanpak 38

Th.J.M.Jonker :

Veldnamen (3) 40

Boekbesprekingen 43

Verenigingsnieuws 45

Prijsvraag 47